

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2021 йил 1 сон

10.00.00 **ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ**
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PHILOLOGICAL SCIENCES

**АЛЛОМА ЗАМАХШАРИЙНИНГ
ДЎСТЛИК ВА БИРОДАРЛИК ҲАҚИДАГИ ҚАРАШЛАРИ**

Сулаймонова Нигора Аскаралиевна
Алишер Навоий номли Тошкент давлат
Ўзбек тили ва адабиёти университети
доценти, филология фанлари номзоди
2001 йилда бакалаврлар ўртасида
Ўзбекистон Республикаси Президенти стипендиати
2003 йилда магистрлар ўртасида
Ўзбекистон Республикаси Президенти стипендиати

Аннотация: Мазкур мақолада хоразмлик аллома Маҳмуд Замахшарийнинг ахлоқий қарашлари унинг “Навобигу-л-калим” (“Нозик иборалар”) ва “Атвоқу-з-заҳаб” (“Олтин шодалар”) номли икки дидактик асари воситасида ўрганилган. Ҳар икки асарда Маҳмуд Замахшарий насрий шаклда ҳикматли ва ибратомуз сўзлар кўринишида ўзининг турли жабҳаларга оид ахлоқий қарашларини батафсил баён этган.

Мазкур мақолада алломанинг турли йўналишлардаги панд-насихатлари таснифланиб, улардан дўстлик ва биродарликка оид фикрлари ҳамда кузатувлари, уларнинг инсон ҳаёти, турмуш тарзидаги аҳамияти каби мавзуларга доирлари саралаб олинди, ҳаётий мисоллар ёрдамида таҳлил этилган.

Калит сўзлар: Маҳмуд Замахшарий, “Навобигу-л-калим” (“Нозик иборалар”), “Атвоқу-з-заҳаб” (“Олтин шодалар”), ахлоқий қараш, панд-насихат, ҳикматли сўз, ҳикматли сўзлар, дўстлик, биродарлик.

Annotation: In this article, the moral views of the Khorezm scholar Mahmud Zamakhshari are studied through his two didactic works, “Navobigu-l-kalim” (“Delicate Phrases”) and “Atvoqu-z-zahab” (“Golden necklaces”). In both works, Mahmud Zamakhshari elaborated his moral views on various aspects in the form of prose in the form of wise and instructive words.

In this article, the scholar’s teachings in various areas are classified, and his thoughts and observations on friendship and brotherhood, their importance in human life and lifestyle are selected and analyzed with the help of real-life examples.

Keywords: Mahmud Zamakhshari, “Navobigu-l-kalim” (“Delicate Phrases”), “Atvoqu-z-zahab” (“Golden necklaces”), moral attitude, advice, wise words, wise words, friendship, brotherhood .

Аннотация: В данной статье нравственные взгляды хорезмского ученого Махмуда Замахшари изучаются в двух его дидактических трудах: «Навобигу-л-калим» («Тонкие фразы») и «Атвоку-з-захаб» («Золотые ожерелья»). В обоих произведениях Махмуд Замахшари изложил свои нравственные взгляды на различные аспекты в форме прозы, мудрых и поучительных слов.

В этой статье классифицируются учения ученого в различных областях, отбираются из них его мысли и наблюдения о дружбе и братстве, их важности в жизни человека, образе жизни и анализируются на примерах из реальной жизни.

Ключевые слова: Махмуд Замахшари, «Навобигу-л-калим» («Тонкие фразы»), «Атвокуз-захаб» («Золотые ожерелья»), нравственное отношение, совет, мудрые слова, дружба, братство.

*Сенга ва суюкли дўстинга самимий насиҳат қиладиган,
сени ва яқинларингни ҳимоя этадиган киши сенга дўстдир*[4;126].

Махмуд Замахшарий

Буюк ватандошимиз, қомусий олим, хоразмлик аллома Махмуд Замахшарийнинг илмий меросида инсоний фазилатлар ҳақидаги ибратли қарашлар замонлар оша ўз нуфузини сақлаб келмоқда. Айниқса, ахлоқий қарашлари туфайли Махмуд Замахшарий ҳаётлик давридаёқ бошқа бир қанча унвонлари қатори “Каъбату-л-адаб”, яъни “Адаб аҳли учун бамисоли Каъба” унвонига лойиқ деб топилган. Шунингдек, юртимизда “маънавий етуклик тимсоли” сифатида кадр топган аллома ҳақида Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислоҳ Каримов куйидаги фикрларни билдиради: “Ўрта асрларда Хоразм диёридан олис Арабистонга бориб, араб тили грамматикасини мукамал тарзда ишлаб чиққан, илм-фаннинг кўплаб бошқа соҳаларида ҳам шуҳрат қозонган Махмуд Замахшарий бобомизни эсга олайлик. Ўзининг жисмоний ногиронлигига қарамай, дунёнинг кўплаб мамлакатларига машаққатли сафарлар қилган, теран билими ва илмий салоҳияти билан бутун ислом оламини лол қолдирган бу зот, ҳеч шубҳасиз, халқимиз учун маънавий етуклик тимсоли бўлиб қолаверди” [2;43].

Замахшарийнинг инсоний фазилатлар ҳақидаги қарашлари ҳали ҳануз ўз аҳамиятини йўқотмаган. Аксинча, дунё ҳамжамиятининг интеграциялашуви, глобаллашув шароитида нафақат алоҳида инсонлар, балки миллат ва элатлар, давлатлар, минтақалар ўртасидаги дўстлик ва биродарлик муаммоси бугунги тинчлик-фаровонлик, тараққиётнинг муҳим омилларидан бири сифатида кадрланмоқда. Қолаверса, мамлакатимизда ҳам “мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданоқ аждодларимиз томонидан кўп асрлар мобайнида яратиб келинган ғоят улкан, бебаҳо маънавий ва маданий меросни тиклаш давлат сиёсати даражасига кўтарилган ниҳоятда муҳим вазифа бўлиб қолди” [3;137]. Бунинг асосий сабабларидан бири “кўплаб буюк аждодларимиз миллий маданиятимизни ривожлантиришга улкан ҳисса қўшдилар, халқимизнинг миллий ифтихори бўлиб қолдилар. Уларнинг номлари, жаҳон цивилизацияси тараққиётига қўшган буюк ҳиссалари ҳозирги кунда бутун дунёга маълум” [3;140]. Шу маънода хоразмлик аллома Махмуд Замахшарийнинг ахлоқий қарашларини ўрганиш, таҳлил қилиш, кундалик ҳаётимизга татбиқ этиш муҳим аҳамият касб этади.

Аллома Замахшарийнинг илмий меросига назар ташлар эканмиз, уни ташкил этувчи ҳар бир асар, у фаннинг қайси бир соҳасига мансуб бўлмасин, ахлоқ-одоб масалаларидан четда эмас. Сабаби Замахшарий ўз асарларининг муқаддима қисмида, албатта, турли йўналишдаги ахлоқий қарашларини баён этиб боради. Бироқ алломанинг

бевосита дидактик асарлари ҳақида сўз кетганида, “Навобиғу-л-калим” (“Нозик иборалар”) ва “Атвоқу-з-заҳаб” (“Олтин шодалар”) асарларини алоҳида таъкидлаш жоиз. Уларда инсоннинг салбий ва ижобий хислатлари ҳақида ибратомуз ҳикматлар ва фикр-мулоҳазалар баёни келтирилган. Ҳар икки асарда шахс камолотига дахлдор бўлган сатрларни учратиш мумкин. Айнан шу жиҳатлари билан бу асарлар нафақат ўз даврида маълум ва машҳур бўлган, балки бугунги кунда ҳам илмий-маънавий мерос сифатида ўз аҳамиятини йўқотмаган.

Алломанинг “Навобиғу-л-калим” асари ҳажм жиҳатидан кичик бўлсада, бу рисола нафақат ўз даврида, балки бугунги кунда ҳам ахлоқшуносликнинг ажойиб мактаби сифатида эътироф этилади. Чунки унда тарбия, маънавият ва баркамолликка оид ўғит ва панд-насиҳатлар тўпланган. Алломанинг мазкур асардаги ахлоқий қарашлари серқирра. Уларда Замахшарий инсоннинг гўзал фазилатларини улуғ неъмат деб билиб, кишиларга хулқ-одоб қоидаларини сингдириш ҳақида сўз юритади. Мазкур асардаги ахлоқий таълимот кўпроқ таққослаш воситасида баён этилади. Мутафаккир яхши фазилатлардан айнан намунали ахлоқ-одоб кишига кўрк бағишлашини, хуснига хусн, тароватига тароват кўшишини асар давомида қайта-қайта такрорлайди.

Ижобий хулққа эга, илми инсонлар ҳар бир халқнинг, миллатнинг кўркидир. Замахшарийнинг ҳикматли сўзлари, панду насиҳатларини таҳлил этар эканмиз, уларда тўғрилиқ, ҳалоллик, ростгўйлик, поклик, эзгулик, меҳр-оқибатлилик каби ижобий фазилатларнинг улуғланганини кўраемиз. У мазкур асари орқали одамларни яхши амалларга ундайди. Асарда илм ва илми бўлиш ҳақида ҳам бир қатор ибратли фикрлар келтирилган.

Мазкур мақоланинг яна бир асосий манбаси бу аллома мероси орасида тарбиявий мазмунга эга бўлган асарлар сирасидан ҳисобланган “Атвоқу-з-заҳаб” асаридир. Маҳмуд Замахшарий ушбу фалсафий-дидактик асарини Маккада яратган бўлиб, у дастлаб “ан-Насоиху-с-сиғар” (“Кичик насиҳатлар”) деб номланган. Асар саж усулида ёзилган юзта кичик мақоладан иборат. Унга шарҳ ёзган Мирзо Юсуфхон Аштиёнийнинг айтишича, “Замахшарий бу асарини Маккада Байтуллоҳни тавоф қилган вақтида ёзган. Чунончи Байтуллоҳни тавоф қилиб, ҳар бир айланганидан кейин бир мақола ёзган. Мақолани ёзиб якунлагач, Байтуллоҳни яна айланган ва шу тариқа юз марта айланганидан сўнг “Атвоқу-з-заҳаб” асарини ташкил этувчи юзта мақола ёзилган”.

Асар билан яқиндан танишар эканмиз, Замахшарийга мазкур асарни яратишда нафақат унинг тилшунослик, адабиётшунослик, фалсафа, тарих каби соҳалар бўйича тўплаган билимлари, балки ўзидан аввал яшаб ижод этган олиму файласуфларнинг қарашлари, фикр-мулоҳазалари билан яқиндан танишиб, улардан керакли хулосалар чиқара билганлиги, қолаверса, бой ҳаётий тажрибаси ҳам яқиндан ёрдам берганининг шохиди бўламиз.

“Атвоқу-з-заҳаб” асарининг ҳар бир мақоласида ўша даврнинг сиёсий-ижтимоий ҳолати ўз аксини топган. Олим уларда ўз даврининг золим подшолари, порахўр қози ва адолатсиз амалдорларини қаттиқ танқид остига олган. “Атвоқу-з-заҳаб” асарида келтирилган мақолаларнинг айримларида инсонда мавжуд яхши фазилатлар ва ёмон иллатларнинг аниқ таърифини учратиш мумкин.

Барча замонларда инсондаги гўзал фазилатлар қадрланиб, эъзозланиб келинган. Шунинг учун ҳам кўплаб алломалар инсонларда тарбияланадиган ижобий фазилатлар

ҳақида классик мақомдаги асарлар яратганлар. Инсоний фазилатлар деганда, биринчи навбатда, кечиримлилик қайд этилади. Чунки айрим кимсалар арзимас нарсаларни йиллар давомида хотирасида сақлаб, ўзини ҳам, атрофдагиларни ҳам ташвишга солиб юради. Бу омил, айниқса, таълим муассасаларида муҳим аҳамият касб этади. Зеро, таълим жараёнидаги муносабатлардаги кўнгилсизликлар, уларни унутмаган ҳолда кек сақлаб юриш тўғри тарбиявий ишларни йўлга қўйиш учун жиддий тўсқинлик қилади. Аслида бу муаммо кечагина юзага келган эмас. Шунинг учун ҳам алломаларимиз бу борада бир қатор фойдали тавсияларни бериб ўтганлар. Улар орасида, шубҳасиз, Маҳмуд Замахшарийнинг фикрлари алоҳида эътиборга молик. Замахшарий айтадики, *“Одамларнинг энг хотири кучлиси уларнинг ичидаги энг унутувчисидир, кўнгилларнинг энг юмшоғи салобатлиғи шифқатлисидир”* [1;49]. Зеро, кечиримли бўлиш ақлли кишиларга хос фазилатдир. Шунинг учун ҳам Замахшарий *“Ақл чақириғига ҳаракат ижроси билан жавоб берган киши закийларнинг закийидир”*, - дейди [4;105].

Маҳмуд Замахшарий томонидан тилга олинган ҳамда инсоний фазилат сифатида эътироф этилган хислатлардан бири – эҳтиёткорлик. Чунки, халқона тилда айтилганидек, *“Етти ўлчаб бир кесишда”*, аввало, мулоҳазалилик, режалилик, бирор ишни аввалдан ўйлаб қилиш англанади. Бу сифат эса инсонларгагина хосдир. Шунинг учун ҳам Замахшарий *“Эҳтиёт бўлиб иш тут, ғолиб бўласан”*, – деган шиорга амал қилган ҳолда *“Эҳтиёт билан иш тутувчи ҳар бир одам тўғри йўлдан бурилмас”* лигини таъкидлайди [4;99].

Замахшарий инсоний фазилатлар ичида инсофли бўлишликни алоҳида ажратиб кўрсатади. Аллома айтадики, *“Инсофли одам биродарининг ҳақини ейишни ёмон кўргани учун уни эгасига беради”* [4;95]. Шунингдек, хулқ инсоний фазилатлар ичида зийнат эканлигига ишора қилиб, *“Хулқи тўғри киши ҳодисаларнинг ичига юради, аҳмоқ эса ундан сўгурилиб чиқади”*, – дейди [4;76].

Инсонларга хос фазилатлар ичида биринчи ва иккинчи даражали, муҳим ва унча муҳим бўлмаган вазифаларни таснифлаб, уларни бажарилишига муайян мантикий ёндашув асосида ақл, зийраклик ва мулоҳазалилик билан киришиш муҳим аҳамият касб этади. Бу муҳимлик барчага – мактаб ўқувчисига ҳам, олий таълим муассасаси талабасига ҳам, мутахассис ходимларга ҳам тааллуқдир. Зеро, ишнинг пировард натижада режадагидек яқунланиши айнан шу омилга боғлиқ. Шунинг учун ҳам ўсиб келаётган ёш авлодда шу каби фазилатларни шакллантириб бориш муҳим аҳамият касб этади. Маҳмуд Замахшарий бу борада ҳам ибратли фикрларни баён этган. Чунончи, аллома айтадики, *“Ақл-идрок ва шариятга амал қилиб иш тутган банд асл ва иккинчи даражали мақсад у матлабларини жам қилиши муқаррардир”* [1;65]. *“Зийрак, мулоҳазали, сабрли киши дунё ва охиратда фойдаси бор ишда ҳеч тўхтамас”* [4;91].

Инсоният ҳаёти шундай яратилганки, унда ғалаба билан мағлубият доимо ёнма-ён юради. Халқимиз буни образли қилиб, *“Нур борки соя бор”* –деб айтади. Қийинчиликларга нисбатан бардошли, матонатли бўлиш эса инсонларга хос, яъни вақтинчалик кўнгилсизлик, мағлубиятлардан тушкунликка тушмасдан уларни мардонвор енгиб ўтиш яхши инсоний фазилатларнинг яна бир хислатларидан биридир. Замахшарий таъбири билан айтганда, *“Мардонвор киши мағлуб бўлгани билан унинг мартабаси паст бўлмас, машаққату ташвишга гирифтор бўлса-да, хор бўлмас”* [1;55].

Инсонларга хос яхши фазилатлар сирасига, шубҳасиз, ростгўйликни киритиш ўринли бўлади. Чунки жуда кўп кўнгилсизликларнинг асосида рост гапни айтиш жасоратининг етишмаслиги, ёлғончилик ётади. Бу ҳолатни Замахшарий табиат ҳодисасига қиёслаган ҳолда шундай таърифлайди: *“Момақалди роқли ёмғирнинг ёғиши ростгўй (ҳақгўй) кишининг ваъдасига вафо қилиши мисоли ёқимлидир”* [1;55]. Шунинг учун рост гапириш, берилган сўзнинг устидан чиқиш инсонларга болалик чоғидан сингдириб борилиши лозим. Шундагина баркамол авлод тарбиясининг иморатига яна битта мустаҳкам ғишт қўйган бўламиз. Шунинг учун ҳам Замахшарий томонидан инсонларга хос яхши фазилатлар ичида ваъдага вафо, бу борада ҳалол бўлишга чорловчи қатор даъватларни кўришимиз мумкин. Унинг *“Ҳалол-покиза киши доимо хотиржаму тинчликдадир, бировга хиёнат у ёмонлик қиладиган киши эса ҳалокатга гирифтормдир”* [1;52].

Айни пайтда таъкидлаш жоизки, ўз табиатига кўра барча кишилар бирдек комиллик аломатларига эга бўлавермайди. Одатда, жамоа ичида, жамиятда бошқалардан кўра ўқтамроқ, оқилроқ кишилар бўлади. Уларнинг вазифаси ўзларидаги доноликдан атрофдагиларни имкон қадар кўпроқ баҳраманд қилиш бўлса, атрофдагиларнинг вазифаси эса ундан (оқил кимсадан) кўпроқ сабоқ олиб, унга хос яхши фазилатларни ўзлаштириш, фаолиятларига татбиқ этишдан иборат. Замахшарийнинг бу борадаги фикрлари ҳам ибратлидир. Алломанинг айтишича, *“Олижаноб ва шариф киши шундай кишики, у ҳозир бўлмаб зойиб бўлганида унинг сўхбатини хоҳлаб, мулоқотини орзу қиладилар, башарти у (сўхбатга) келиб қолса, унинг ҳайбатидан сергакланиб ҳушёр тортадилар”* [1;60]. Замахшарийнинг *“Мард ва олижаноб кишининг энг гўзал фазилатларидан бири ўз биродарининг айбларини беркитиб, унинг барча ишларини бамисоли ўзининг ишлари ўрнида кўриб иш туттишидир”* [1;73], – деган сўзлари юқоридаги фикрнинг яна бир исботидир. Комилликка элтувчи йўлда амал қилинадиган қоидалар мажмуида *“Яхшига ёндошсанг – етарсан муродга”* дейилади. Замахшарий бу қоидани шундай таърифлайди: *“Кимки бахт-иқболли, солиҳ кишиларнинг этагига ёпишса, у албатта муроду мақсадига эришиб, хайру барака топар”* [1;73].

Инсон шундай яралганки, зийрак кишилар унинг хулқидаги, дунёқарашидаги, қисқа қилиб айтганда, феъл атворидаги жиҳатларни пайқаш мумкин. Айниқса, замонавий психология фанида бу омил махсус ўрганилиб, бир қанча илмий хулосалар чиқарилган. Замахшарийнинг инсонларга хос яхши фазилатлар ҳақидаги фикрлари шуниси билан аҳамиятлики, у инсонлар руҳиятини чуқур ўрганган ҳолда муайян фикрни баён этган. Шу жиҳати билан унинг қарашлари бутунги кунда ҳам ўзининг илмий-амалий нуфузини йўқотмаган ва баркамол авлод тарбиясида алломанинг илмий меросидан фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Замахшарий инсоннинг феъли аслига далолатлигига ишора қилиб шундай дейди: *“Карамли инсон зулмга рўбарў қилинса, тийилади. Шариф инсонга хорлик исталса, юз буради. Ҳилм ишларидан ўзига сўянч ясаган виқор эгаси зулмдан хавфсирайди, ҳуркиб қочади, токи у панжа уриб ташиланмасин, ўткир тирноқларини ботириб жароҳат етказмасин. Зулмдан бундай тийилиш ва юз ўгириш ота-боболари шариф бўлганлардан ўзгаларда кам учрайди. Асли тоза бўлмаган кишида хайр йўқ. Итнинг думи на эт бўлишига, на ёғ бўлишига ярайди”* [4;34].

Халқимизда аждодларимиз томонидан топиб айтилган ҳамда бугунги кунда ҳам зиёли юртдошларимиз томонидан эслатиб туриладиган бир ибора қўлланилади, яъни “Ё аслинг каби кўрин ё кўринганингдек бўл”. Бу қоида Замахшарий тилидан шундай таърифланган: *“Одамнинг сиртию ботини (ичи) тўғри, саломат ва тузук бўлса, унинг зоҳири (ташқариси) ҳам саҳий ва салим бўлур”* [1;52]. Алломанинг *“Мурувват бир сифатки, Оллоҳнинг розилигига лойиқ, Саховат бир табиатки, у ҳақда қанча гапирилса, шунча муносиб”* [4;39] деган қарашлари юқоридаги фикрларни яна бир бор мустаҳкамлайди.

Дарҳақиқат, сиртию ботини бир хил одамларда улуғворлик, ўзига хос виқор сезилиб туради. Чунки улар одамлар қаршисида қандай бўлсалар, шундайликларича намоён бўладилар. Улар маънавий гўзал инсон намунаси сифатида тараннум этилади. Замахшарийда ҳам комилликнинг бу сифатига ўзига хос таъриф мавжуд: *“Сиймонг гўзаллиги ва юзинг чиройи ойнинг тулуғ (чиқиши) кечасидан бир белги каби дилу кўнгишларга шодлик баҳи этар”* [1;53].

Замахшарийнинг комил кишига берган таърифида саҳийликка ҳам алоҳида эътибор қаратилган бўлиб, аллома *“... саҳий, карим киши ҳар жойда иззату икромда бўл”* ишини алоҳида таъкидлайди [1;68].

Тарихдан маълумки, қадимги аллома аждодларимиз билим истаб турли ўлкаларга саёҳат қилганлар. Бунинг учун имом Бухорий ва Маҳмуд Замахшарийларнинг ҳаётини мисол қилиб келтиришнинг ўзи кифоя. Бу саёҳатлар давомида улар нафақат илм ўрганганлар, балки ўзга юртлардаги одамларнинг ҳаёт тарзини, руҳиятини, дунёқарашидаги хусусиятларни, улар амал қиладиган ҳаётий қонуниятларни мақсадли тарзда ўрганганлар. Шунинг учун ҳам улар саёҳатни илм ўрганиш, оламни англаш воситаси сифатида қабул қилганлар. Маҳмуд Замахшарий бу хусусда шундай дейди: *“Баланд тоғларга кўтарилиб ва пастликларга тушиб сафар қилиш уйда, деворлар ичида, машаққатлар орасида оч ўтиришдан авлодир (хайрлидир)”* [1;61]. Бу фикрнинг давоми, яъни саёҳат инсонларнинг комилликка эришиш омили сифатида Замахшарий шундай фикр билдиради: *“Кимки денгиз тўлқинларини бошидан кечириб сафар қилмаса, турли-туман ташвишу машаққатларнинг сувидан ичмаса, инсон (ҳақиқий) роҳату фарозатга муяссар бўла олмас”* [1;72].

Комил инсонга хос фазилатлардан бири, шубҳасиз, одамларнинг дардига шерик бўла олиш билан белгиланади. Чунки одамнинг бошида яхши ва ёмон кунлар ёнма-ён юради. Яхши кунларида мадақкор, шодлигини баҳам кўрувчига эҳтиёж унчалик сезилмаслиги ҳам мумкин. Шунинг учун ҳам яхши одам айнан қайғули, изтиробли кунларда яқинларининг дардига шерик бўлиб, уларнинг оғирини енгил қилиши, ташвишдан фориг бўлишларида ҳамдард бўлиши лозим. Замахшарий инсонлардаги бу сифатни *“Одамларнинг энг азиз ва ҳурматлилари қайғу-ҳасрату ташвишли дамларда билинур...”* [1;53] тарзида таърифлайди.

Табиатан шундай одамлар борки, улар хато, баъзан гуноҳ иш қилган бўлсалар ҳам, айбларига иқроп бўлмасдан, тавба қилмасдан, такаббурлик билан умр кечирадилар. Аслида уларни ички бир туйғу кемириб боради. Шунинг учун Замахшарий айтганидек, *“Тавба қилган киши умрининг ниҳояси (хотимаси) умрининг боши деганидек (яъни, онадан тузилган кўни каби гуноҳсиздир), унинг ишлари Аллоҳ таоло наздида айбли бўлмайди”* [1;62].

Бу дунё ибрат макони, дейди донишмандлар. Фақат уни кўрмоқ, англамоқ даркор. Бунинг учун у мудроқ эмас, балки уйғоқ, зийрак бўлиши талаб этилади. Шу маънода комилликка интилувчи ҳар бир шахс атрофдаги ибратли ҳолатлар, вазиятлар, ҳаракатларни таҳлил қилиш, англаш, хулоса чиқариш ва уни ўз фаолиятига татбиқ этиш кўникмаларига эга бўлиши лозим. Бу борада Маҳмуд Замахшарийнинг *“Зийрак, фикр увадаларидан узоқ, ғариб ва назари тийрак қалбни уйқу элитмайди. Магар у доим уйғоқ, зикрда. Битта гизли, махфий нигоҳдан насиҳат излайди, топади. Сўнгсиз ва узоқ тикилган нигоҳдан ибрат олади. Осмонга тикилиб, гуж-гуж юлдузларни кўрар экан, ибратланади”*, [4;28] – деган фикрлари ғоят таъсирлидир. Шундагина инсон комил шахс сифатида тан олиниши ва бу мураккаб дунёда ўз ўрнига эга бўлиши мумкин. Бунинг Замахшарий шундай таърифлайди: *“Ишларда жиддийлик, енгини шимарини, фикрнинг нишиб, маромига етишини, ортиқча илтифот ва тилёғламаликни тарк қилиши, аниқ ва мустаҳкам билиши, муҳим нарсани илғашдаги тезлик ва алам етказувчи нарсалардан ҳимояланишида кенг қадам босини – шундай майдонки, у майдонда юқоридаги сифатларнинг биттасига фарзанд бўлган кишини (яъни мазкур сифатларнинг ҳар бирини “она” десак, шу оналардан биттасига фарзанд бўлган кишини) бу майдонда чопа олади”* [4;76].

Бутун дунёнинг тараққий этган мамлакатларида кузатилаётганидек. замонавий Ўзбекистонда ҳукуратимиз томонидан тадбиркорликка катта эътибор қаратиб келинмоқда. Аслида ҳам бу соҳа замоннинг зайли, бугунги куннинг иқтисодий-ижтимоий талаби сифатида кун тартибига қўйилмоқда. Шунинг учун ҳам замонавий одамларнинг комиллиги унинг тадбиркорлиги билан ҳам белгиланади. Бу борада Замахшарий айтади: *“Тадбиркорликда саъй-ҳаракат кўрсатиши тақдир у қисматларда золибликка олиб келиши демакдир”* [1;75]. Муҳими, Замахшарий уқтирганидек, ниятнинг яхшилиги, унинг ҳар бир одимининг пухта ўйланганлиги ва режалаштирилганлигидадир. Қолаверса, бу ҳаракатлар қанчалик эрта бошланса, бу жараёнда инсон ўзининг маънавий етуклигини намоён этса, шунчалик яхшидир. Зеро, Замахшарий таъкидлаганидек, *“Узоқ умри давомида саъй-ҳаракат ва одоб-ахлоқ билан ҳаёт кечирган одам кейин одобга томон дастлабки қадам ташлаган кимса билан баробар эмас”* [1;74]. Шу боис алломанинг *“Ният қилинган ишлар нишмаган гўшт мисоли, бинобарин ҳар қандай ишни комил ният-у, қаттиқ ихлос билан қилиши лозим”* лиги [1;51] ҳақидаги даъвати бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган.

Маълумки, халқимизда Она ер тушунчаси муқаддас ҳисобланади. Зеро, инсон ернинг фарзанди. Ер унга ризқ беради, ҳаётини фаровон бўлиши учун ўз бағрини очади. Замахшарийнинг эътиборидан бу жиҳат ҳам четда қолмаган. Бу борада алломанинг *“Дехқончилик қилиб зироат экин фойдаю хайр-барака бирла муштаракдир, ўз халқини беҳад кўп хайр-баракага буркайдир”*, – деган фикрлари ғоят ибратлидир [1;64].

Замахшарий таърифлаган инсоний фазилатлар ичида тўғрилиқ, ҳақ йўлида собитқадамлик билан ҳаракат қилишга ҳам муҳим сифат тариқасида қаралган. Алломанинг *“Тўғри ва ҳақ йўлдан юрган кишининг юриши арслон юришидан кўра ҳам(ҳайбатлироқ)дир”* [1;52], – деган фикри инсон томонидан танланганидан тўғри йўлни нақадар муҳимлигига бир ишора ҳисобланади. Бу фикрга қўшимча тарзда у *“Кўпчилик одамлар ҳақиқатдан йироқдир, уларнинг талаб ва даъволари ёлғон бўхтондир, сўзларию ишлари ўзларига мувофиқ”* лигини алоҳида таъкидлайди [1;53]. Шунингдек,

Замахшарийнинг адолат ва ҳақиқат тўғрисидаги *“Қуёш нурларини беркитиб бўлмаганидек, ҳақиқатнинг чирогини ҳам сўндириб бўлмас”* [1;60], *“Адолат сувига тўлиб-тошган булоқ сайқалланган кўзгудан софроқ, сўзни мўлжалга урадиган балиғ (мукаммал, етук) тилдан ўтқирроқдир”* [4;95] каби фикрлари унинг бу борадаги қарашлари нақадар асосли эканлигидан далолат беради. Шунинг учун ҳам Замахшарий инсонларни комиллик йўлида *“Адолат билан бирга бўлиб, зулмдан чекин”* ишга даъват этади [4;83].

Аллома Маҳмуд Замахшарийнинг бир қанча мавзулар қаторида дўстлик ва биродарлик борасидаги қарашлари ҳам аҳамиятли. Масалан, аллома ўзининг *“Атвоқу-з-заҳаб”* номли асарининг 20-мақоласида биродарлик фазилатини шундай таърифлайди: *“Фақат саховат аҳлигина биродарликни мустаҳкамлайди. Улар билан хаста диллар тузалади, синган суяклар ямалади. Неъматлар узоқлашганда, улар шабада бўлиб, неъматларни сен томон ҳайдайди, чорлайди. Азобу уқубатлар тўп-тўп бўлиб ёпирилганда, уларни сендан узоққа қувади, ҳайдайди”* [4;39]. Аллома ўз фикрини давом эттирган ҳолда шундай дейди: *“Дўстлик ва биродарлик даъвосида бўлувчиларнинг тарозиси шундай нарсаки, у ишдатли, машаққатли бир ҳол бўлиб, ҳар қандай фароғату кенгликдан холидир”* [1;73]. Дарҳақиқат, донишмандларнинг фикрича, ота – хазина, ака-ука – таянч, дўст эса ҳар икковидир.

Аллома дўстлик ва биродарлик каби фазилатларни шунчаки таърифлаш билан чекланмайди, балки унга амал қилишга чорлаб, ўзига хос усулда тавсия беради, насиҳат қилади. Жумладан, *“То муҳаббат ҳалқалари мустаҳкам экан, дўстлик арқонини маҳкам тут. Бирор киши сенга нисбатан биродарона муносабатда собитқадам экан, сен ҳам унга нисбатан биродарлик риштасини маҳкам тутган ҳолда боравер. Ҳаққа бўйсунгани, ҳаққа дўстни дўст тут. Айниқса, у ҳақиқатга ёндошадиган ва адолат учун ёру дўстлари билан курашадиган бўлса, ундан ажрама. Лекин борди-ю унинг сўзларидан фақат ноҳақликка ёндошиши аломатлари сезилиб турса, у ҳолда ундай дўстлардан узоқлаш. Зеро ёмон улфат заҳри қотилдан ҳам ёмонроқдир”* [4;27].

Дўстлик ва биродарлик тушунчалари ҳадиси шарифларда ҳам улуғланган ва шарафланган. зеро, ундаги дўстни кечириш ва уни ғойибона дуо қилиш, ундан узр сўраш, унга нисбатан ёмон гумонда бўлмаслик, йўқлигида обрўсини сақлаш дўстга берилиши мумкин бўлган энг муносиб ҳадядир, каби ҳикматга ҳамоҳанг тарзда Замахшарийнинг *“Ўз биродарингни янчилган мушкдан кўра ҳам хушбўй сўзлар билан мақтаб ёд эт, гарчанд у сендан узоқ шаҳарда бўлса ҳам”* [1;50] деган фикри ибратлидир.

Замахшарий ўзининг дўстлик ва биродарлик ҳақидаги қарашларида бу сифат дўстнинг фақат яхши томонларини қадрлаш, ундан манфаатдор бўлишдангина иборат эмас, балки ундаги айрим салбий ҳолатларни яшириш, вақти келганда муроса қилиш лозимлигини таъкидлаб, қўйидаги фикрни айтади: *“Мард ва олижаноб кишининг энг гўзал фазилатларидан бири ўз биродарининг айбларини бекитиб, унинг барча ишларини бамисоли ўзининг ишлари ўрнида кўриб иш туттишидир”* [1;73]. Шунингдек, *“Ўз биродаринг сўзини сукут сақлаб тинглаб, унинг ҳурматини ўрнига қўй, гарчи уни эшитишига рағбатинг ва майлинг йўқ бўлса ҳам”* [1;52].

Аллома дўстлик ҳақидаги фикрларини давом эттирган ҳолда *“Аниқки, қийналган биродарингга ёрдам қўлини чўздинг – бамисоли чанқоқдан ёрилган лабга сув тутдинг, бамисоли иссиқда қовжираётган майсазорга тоиқин булоқ сувини очдинг. Бу хайрнинг*

(яъни сен қилишинг мумкин бўлган яхшиликнинг – Н.С.) энг аълоси ва шарафлисидир. Бу бардавом бўлишга, бир-бировга тавсия этишига лойиқ феълдир” [4;29]. Бу фикрлари билан у дўстлик, биродарлик ҳақини адо этиш ҳар бир инсоннинг бурчи, имкон топиб унинг ҳожатини раво қилишга уринмоқ даркорлигига ишора қилади. Зеро, аллома айтганидек, *“Дўстларига энг ҳалим киши одамларнинг гаму таиивиш юкларига энг тоқатли кишидир”* [4;38]. Аслида кўнгли очиқ кимсаларгина чин дўстга сазовор бўла олади.

Айни пайтда аллома таъкидлайдики, дўстликка хиёнат ҳам инсоният тарихида учраган. Бу салбий ҳолатдан ҳеч ким ҳимояланмаганлигига ишора сифатида Замахшарий инсонларни зийракликка чорлайди. *“Агар сенга нисбатан ўз биродаринг бирор хиёнат қилса, унга яқинлашишдан ўзингни тий, унинг макру ҳийласидан ўзингни муҳофаза этишига ҳаракат қил”* [1;50]. Дўстлик қанчалик забардаст туйғу, инсоний фазилат бўлмасин, унинг ҳам ўз кушандаси бўлади ва хиёнат Замахшарийнинг талқинида шундай иллат сифатида қораланади. Бежизга халқлар ўртасида *“Дўстлик қоядир, уни фақат хиёнат парчалай олади”*, – деган афоризм қадрланмайди. Қолаверса, оқил кишигина доно, олижаноб ва ростгўйга дўст бўлади, ёлғончи, хиёнаткор ва фосиқдан қочади.

Замахшарий ўз қарашларида уқтирадики, синалмаган инсонлар билан дўстлашиш хатардан холи бўлмаслиги мумкин. Шунинг учун у *“Кимлиги, ҳолати номаълум бўлса, идишидан ботил тўкилса, у дўстдан кеч. Ёмонга яқинлик ҳалокатли заҳардан ҳам зарарлироқдир”* [4;27] эканлигига ишора қилади. Бу фикрнинг мантиқий давоми сифатида аллома ўзининг “Нозик иборалар” асарида *“Агар ёмон йўлдошга эргаисанг, унинг оғуси билан заҳарланасан, яхшиси унинг душманлари жумласидан бўл, шунда унинг оғусию заҳматидан қутуласан”* [1;51], – деб насиҳат қилади. Бу фикрнинг ибратли эканлиги халқ афоризмларида ҳам ўз аксини топган. Унда айтилишича, ким сенга ёмонлик қилишингда ёрдам берадиган бўлса, у сенинг душманингдир.

Аллома Маҳмуд Замахшарийнинг дўстлик борасидаги панду насиҳатлари орасида қуйидаги фикрни ҳам ўқиш мумкин *“Сизлар бир-бирингиз билан дўстсиз ва бир-бирингизга азизсиз, ваҳоланки бу бошингизга бирор бир хасталик, очлик ва бошқа баъзи мусибатлар тушмаган пайтдадир”* [1;53]. Алломанинг бу фикрларини Абу Али ибн Сино қарашлари билан давом эттириш мумкин: *“Агар дўстлик савдо-сотикқа ўхшаб, эҳтиёжга қараб ахтарилса, зарурат туғилмаган чоғда дўстни назарга илмай, ташлаб кетилса, бу қандай дўстлик бўлди экан!”*.

Замахшарийнинг дўстлик ва биродарлик ҳақидаги қарашларида дўст бўлмаган кишиларни ўз дўстлари сафига қўшишга интилиш, соғлом муҳит, муносабат ила эзгуликка чорлаш каби ғоялари ҳам ўрин олган. Унинг фикрича, *“Дўстларига энг ҳалим киши одамларнинг гаму таиивиш юкларига энг тоқатли кишидир. Балки душмани ҳам дўстининг ёнидан жой олган киши одамларнинг энг тоқатлисидир. Энг тоқатли инсон душманини сўкмайди, маломат қилмайди, балки унинг жазосини гуноҳига ҳавола қилиб қўяди, озорларига елкасида кўтаради. У шундай кишики, Оллоҳ унинг қалбини кекгинадан сақлаган, балки соғлом аҳду паймонни унга жойлаган”* [4;38]. Дарҳақиқат, инсон душманини дўстга айлантиришни истаб, қалбида душманликка жой қолдирмаслиги керак.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, аллома Маҳмуд Замахшарийнинг дидактик аҳамият касб этувчи асарларини ўрганиш ва илмий истеъмолга киритиш, улардан

баркамол шахс тарбияси учун зарур хулосалар чиқариш бугунги куннинг долзарб вазифалари сирасига киради.

Адабиётлар:

1. Абу-л-Қосим Маҳмуд аз-Замахшарий. Нозик иборалар. Шарҳлар муаллифи ва таржимон У.Уватов. – Т.: Камалак, 1992.
2. Ал-Бухорий. Ҳадис. Ал-Жомий ас-Саҳиҳ. К. 1. – Т.: Қомуслар бош таҳририяти, 1992. – 560 б.
3. Ан-На’им. Арабча-ўзбекча луғат. – Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2003. – 960 б.
4. Буюк сиймолар, алломалар. Ўрта осийлик машҳур мутафаккир ва донишмандлар. Нашрга тайёрловчи М.Хайруллаев. К.1. – Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1995. – 104 б.
5. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Маънавият, 2008.
6. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. – Т.: Ўзбекистон, 1997.
7. Уватов У. Маҳмуд Замахшарий. – Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1995. – 72 б.
8. Уватов У. Донолардан сабоқлар. – Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1994. – 94 б.
9. Фозил Зоҳид. Замахшар тасбеҳи. – Т.: Муҳаррир, 2011.
10. Хоразмлик буюк аллома. – Т.: Фан, 1998. – 171 б.

COMPARATIVE AND CONTRARY ANALYSIS OF THE COMMUNICATIVE ETIQUETTE MODEL PROCESS IMPLEMENTATION IN DIFFERENT LINGUISTIC CULTURES (In the Uzbek and English cultures)

Saydullayeva Surayyo Serajiddinovna
teacher of the department English language and literature,
Navoi State Pedagogical Institute, Uzbekistan
s.serajiddinovna@mail.ru

Abstract. This work carried out in line with the theory of communicative linguistics, taking into account the provisions of the theory of intercultural communication and the dynamics of changes in the norms of polite speech behavior associated with the processes of liberalization of the norms of communicative culture.

Keywords. Communication, etiquette, politeness, initiation, speech act, pragmasemantic meanings of speech formulas, socio-culture, socio-pragmatics

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ И КОНТРАСТНЫЙ АНАЛИЗ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЦЕССА МОДЕЛИ КОММУНИКАТИВНОГО ЭТИКЕТА В РАЗНЫХ ЯЗЫКОВЫХ КУЛЬТУРАХ (в узбекской и английской культурах)

Сайдуллаева Сурайё Серажиддиновна
преподаватель кафедры английского языка и литературы,
Навоийский государственный педагогический институт, Узбекистан

2. Ишқуватов В.Т. Кокандско-Российские дипломатические отношения в историографии второй половине XX века. Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Т.: 2003. – С. 22.
3. Арасту. Поэтика. Ахлоқи Кабир. Риторика. – Т.: Янги аср авлоди, 2011. – Б. 351.
4. Лиходед Ю.Р. Деловая речь второй половины XVIII-начала XIX в.в: Автореф. дис. ...канд. фил. наук. – Москва, 1996. – С. 17.
5. Иномхўжаев С. Нотиқлик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 157.
6. Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиев Ё. Нутқ маданияти ва услубият асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – Б. 160.
7. Бегматов Э., Бобоева А., Асомиддинова М. Адабий норма ва нутқ маданияти. – Т.: Фан, 1983. – Б. 149
8. Арипова А.Х. Нотиқлик нутқининг лисоний-услубий воситалари: Филол. фан. ном. ...дис. – Тошкент, 2002. – Б. 186;
9. Муҳиддинова Х.С., Абдуллаева Н.А. Расмий услубнинг дипломатик ёзишмалар тури. – Тошкент: 1997. – Б. 55;
10. Кўчимов Ш.Н. Дипломатик тил асослари. Ўқув қўлланма. – Тошкент: ЖИДУ, 2002. – Б. 69
11. Қосимов А.М. Дипломатия асослари. – Тошкент давлат шарқшунослик институти. 1996. – Б. 92;
12. Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиев Ё. Нутқ маданияти ва услубият асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – Б. 160;
13. Қўнғуров Р.К., Каримов С.А., Қурбонов Т.И. Нутқ маданияти асослари. – Самарқанд, 1985. I қисм. – Б. 48;
14. Иномхўжаев С. Нотиқлик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 157.
15. Расулов Р., Абдуллаева Н. Дипломатия ва дипломатик нутқ// Filoloji ve kültür arařtırmaları. – Karabük (Türkiye), 2020. – № 2. – Б. 42- 45.
16. Расулов Р., Абдуллаева Н. Ўзбек дипломатик нутқи. Методик қўлланма. – Тошкент, 2015. 40-41 бетлар.
17. Хайруллаев М.М. Ўзбек дипломатияси тарихидан. – Тошкент: 2003, 37-бет.

ТИЛНИНГ ЛИНГВИСТИК ҲУСУСИЯТЛАРИ

Хўжаназарова Гулбаҳор Ғофуржонова

Фарғона политехника институти

“Тилларни ўргатиш” кафедраси ўқитувчиси

e-mail: g.xujanazarova@ferpi.uz

Аннотация: Ушбу мақола тилшунослик курсида илгари ўрганилган назарияга багишланган. Бир маънода тилшуносликнинг умумий тамойиллари ва ўзига хос лингвистик фактлар ўртасида алоқалар ўрнатилди, бошқача қилиб айтганда, назарий билимлар амалда ўз қўлланилишини топади. Тилшунослик соҳасини учта қисмга бўлиш мумкин: синхроник ва диахроник, назарий ва амалий микролингвистика. Микро лингвистика нуқтаи назаридан тилларни ўзлари учун ва уларнинг ижтимоий функциялари, уларни болалар қандай ўрганиши, нутқни ишлаб чиқариш ва идрок этиш асосида ётадиган психологик механизм, адабий инъикоси, тилнинг эстетик ёки коммуникатив функциясига мурожаат қилмасдан таҳлил қилиш керак.

МУНДАРИЖА

ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ФАНЛАРИ

01.00.00

ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

- 1 Talabalarning konstruktiv masalalar yechishga oid matematik kompetentligini rivojlantirish
Ismoilov B. T 3
- 2 Idempotent o'lchovlar simpleksida A chiziqli operator $a_{ii} \geq 0$ va $a_{ij} = 0$ bo'lgan holda I_3 ning harakat traektoriyasi
Karimov M. M, Xolmuxammadov M.B 7
- 3 Организация численных методов в matlab
Имомов А, Настинов С 12
- 4 Механические и гигроскопические свойства нанокompозита с наночастицами железа на основе полиамида-6
Умаров А. В, Кучкаров Х.О, Курбонов М.Х, Мавлонова Н.Б,
Набиев А.Б, Касимова Г. А 18
- 5 Муҳим объектлар гуруҳини аниқлаш учун тимсолларни аниқлашнинг метрик алгоритмлари ҳақида
Юлдашев Ш.И 22

КИМЁ ФАНЛАРИ

02.00.00

ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

CHEMICAL SCIENCES

- 6 Laktoza tutgan tabiiy manbalar tarkibidagi biologik aktiv moddalar kimyoviy tahlili.
Mamajanov G.O, Toshmatov Y.R, Abdullajanov O.A, Sulaymonov Sh. A 28
- 7 Изучение процесса выделение нерастворимого остатка из азотнофосфорнокислотных суспензий , полученных на основе минерализованной массы
Султонов Б.Э , Сапаров А.А Расулов А.А ,Намазов Ш. С 32
- 8 Влияние концентрации наполнителя на процесс гелеобразования в композиции на основе бентонитов и акриловых сополимеров
Ганиев Б.Ш, Ниёзов Э. Д, Илхомов А.А 38
- 9 Исследование электрофизических свойств композиционных полимерных материалов
Сайфуллаева Г.И, Негматов С. С, Сойибжоновна А Н ,
Камолов И. Р, Камалова Д.И 43

БИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

03.00.00

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

BIOLOGICAL SCIENCES

- 10 Турлараро ё дурагайлари ва уларнинг ота-оналик шаклларида қимматли хўжалик белгилари ўртасидаги ўзаро узвий боғлиқликлар
Рафиева Ф.У., Арсланов Д.М, Жамшидова Ф.Ж 51

11	Теракда учровчи узунмўйлов қўнғизлар (<i>coleoptera: cerambycidae</i>) биологияси ва зарар келтириш хусусиятлари Маърупов А.А	56
12	Исследования фармакодинамических параметров соединений сц- gsc-14 в условиях <i>in vivo</i> . Хошимов Н.Н, Насиров К.Э, Мухитдинов Б. И, Азизов В.Г	62
13	Гидроморф тупроқларнинг гумусли ва энергетик ҳолатига сурункали ўғитлашнинг таъсири Юлдашев Ғ, Рахимов А	67
14	Ишемияда автооксидланиш ва липидларнинг перекисли оксиданишида митохондриянинг нафас олиши ва оксидланишли фосфорланишидаги ўзгаришларни глабрининг билан коррекциялаш Ахмедова С.Э, Мирзакулов С.О, Абдуллаева Г.Т, Раимова Г. С	72
15	Фарғона водийси шароитида ўрик-шафтоли шираларининг экологияси. Илҳомжон К. Р	77
16	Ўзбекистонда <i>hypericum</i> l. туркуми турларининг замбуруғли касалликлари ва уларни тарқалиши Мустафаев И.М, Ортиқов И.З, Иломиддинов З. Ш Тешабоева Ш. А, Икромов С.А	82
17	Ўсимликларни идентификация қилишда днк-баркодлаш технологиясининг қўлланилиши Тураев О.С, Норбеков Ж. Қ, Мамедова Ф. Ф, Нормаматов И.С, Холмурадова М. М, Кушанов Ф. Н	88
18	Ўсимлик гул ҳажмининг молекуляр регуляциясида <i>med25</i> ва <i>bzr1</i> генларининг роли Муҳаммадова Д.А, Ахадова М.М , Рўзибоев Ҳ.С, Эргашев М.М, Шапулатов У. М	94

05.00.00

ТЕХНИКА ФАНЛАРИ
ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ
TECHNICAL SCIENCES

19	Автомобил транспорт воситаларида қурилиш юкларини хавфсиз ташишнинг самарали аҳамияти Эшанбабаев А.А, Эшонхўжаева С.А.	99
20	Основы мониторинга техногенных опасностей в опасных производственных объектах Кадиров У. Б., Исмоилов С.Ж., Мамадбоев Ш.Б.	102

08.00.00

ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES

21	Состояние и развитие малого предпринимательства в республике Узбекистан Базаров Ф.О	109
----	--	-----

09.00.00

**ФАЛСАФА ФАНЛАРИ
ФИЛОСОФИК ИЕ НАУКИ
PHILOSOPHICAL SCIENCES**

22	Тадбиркорлик фаолияти тушунчасининг ижтимоий-фалсафий моҳияти Ганиев Б,С	116
23	Талаба-ёшларнинг инновацион тафаккурини юксалтиришда таълим тизимининг ўрни ва аҳамияти Абдурахмонов Ҳ.И	120
24	Фанлараро ёндашувнинг рақамли гуманитар фанлар ривожланишидаги ўрни Жалалова Г. О	126
25	Алишер Навоий юксак эҳтиром кўрсатган машойих улуғи Исақова З.Р	131
26	Шарқ мутафаккирларининг қарашларида гуманистик ғояларни намоеън бўлишлари Ахмедова М.А	140
27	Қадимги фалсафий қарашларда оилавий муносабатларнинг аҳамияти Саидова К.У	146
28	Ватанпарварлик туйғусининг ҳарбий ходимлар профессиограммасидаги ўрни Саидов Ҳ	151
29	Жамиятни илмий бошқаришнинг ижтимоий-маданий технологиялари ва инновацион ёндашувлар Юлдашев С.Ў	155

10.00.00

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PHILOLOGICAL SCIENCES**

30	Аллома Замахшарийнинг дўстлик ва биродарлик ҳақидаги қарашлари Сулаймонова Н.А	161
31	Comparative and contrary analysis of the communicative etiquette model process implementation in different linguistic cultures (in the Uzbek and English cultures) Saydullayeva S.S	170
32	Anthropocentric approach of zoomorphemes in uzbek and english phraseology Khalibekova O.K	175
33	Француз тилида грамматик кўникма ва малакаларнинг шакллантириш усуллари Имамова З.Т	180
34	Янги педагогик технологиялар, замонавий методларнинг пайдо бўлиши Назирова О З	184
35	“Она” концептининг лисоний воқеланиши Назарова Н	187
36	The importance of teaching english at preschool age Ergasheva G.N	192
37	Paralingvistika va nigohning paralingvistikadagi o’rni. Ergasheva N.N	196
38	Jozef Archibald Kronin ijodining shakllanish yo’li	

Mirsadullayev M.M	201
39 The role of teacher personality in efl Rashidova F.R, Sayfiddinova N.A	204
40 Луғат ўргатишда ўқитиш стратегиялари Абдуқодиров У.Н	208
41 Ўзбек тилида цитология терминларининг муаммолари ва вазифалари Алимова К.Д	212
42 Тарихий ҳикояда бадиий образ Амиркулова З. М	216
43 XX аср шеърлярида тоғ концепти Ибрагимов И.А	221
44 Инновационные методы формирования у учащихся устной и письменной речи в процессе обучения русскому языку Махмадиева Г.С	224
45 Оғзаки мулоқот актида диктумга субъект муносабатини ифодаловчи воситалар Сапарбаева Г.М	229
46 Лингвокультурологическое содержание паремиологических единиц русского языка Мамадалиева С. Ш	233
47 Психоллингвистика масалаларига доир Қурбонова С. М	236
48 Ғайбулла саломов таржимашунослик мактаби Садиқова С.З	239
49 Тил маданият-тарихий маълумотларни сақлаш воситаси сифатида Саидова М.Ш	243
50 Социоллингвистик тушунчаларнинг назарий шаклланиши Собирова Р.Х.....	246
54 Тил ўқитишнинг инновацион методидида янги сўзларнинг ички ва ташқи сабаблари Исмоилова Ф.А	252
55 Дипломатик нутқ турлари ва уларнинг мазмуний тузилиши Х Наргиза Умаровна	257
56 Лингвистические особенности в языке Хужаназарова Г.Г	261
57 Analysis and degree of complexity of teaching architectural terms Kambarova M.M	266
58 Lexico-semantic features of islamic terms Khodjakulova F.R	270
59 Nonverbal means of communication and their expressions Tukhtakhodjaeva N.A	274
60 Комил Хоразмий ҳаёти ва ижодига оид манбалар тадқиқи Нуриддинов Ш.Б.	278

13.00.00

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

61	Особенности управления дошкольными образовательными организациями на основе структурного подхода Тургунов С.Т., Уснатдинова Ж.Ш.	283
62	Innovatsion yondashuv asosida o'quvchilarda texnologik kompetensiyalarni shakllantirish Zaripov L.R.	285
63	Использование обучающего электронного ресурса фет в преподавании физики Каримова С Т	290
64	Boshlang'ich sinflarda teks tezlanuvchan va teks sekinlanuvchan harakatga doir masalalarni modellashtirish usulida o'rgatish Badalov D A	293
65	Jismoniy yuklama berishda o'quvchilar organizmi xususiyatlarini inobatga olish imkoniyatlari Arabboyev Q. T	298
66	Bolalarni dasturlashga bo'lgan layoqatini aniqlash Bahromova M M	303
67	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining bilish faoliyatini o'stirishda geometrik tasavvurlarni shakllantirishning o'rni G'ofurova M	307
68	Fizika o'qitish samaradorligini belgilovchi omillar G'oibova N. Z, Qahharov S. S	312
69	Bola tarbiyasida islom ma'naviy-axloqiy o'gitlarining ijtimoiy mazmuni. Jo'rayeva N. J	316
70	Бўлажак ўқитувчиларни тасвирий-ижодий фаолиятга тайёрлашнинг педагогик шарт-шароитлари Авлиякулова Н.М	319
71	Хусусий тадбиркорликда раҳбар аёл фаолияти муаммосининг ўрнини ўрганиш. Сатвалдиев А.А	324
72	Моделирование обучения родному языку путём проектирования образования Киргизов Н, Хамроев А	328
73	Физика курси мавзуларини ўзлаштириш самарадорлигини оширишда физикавий экспериментларнинг роли Атоева М. Ф	339
74	Матрицаларни параметрли кўпайтириш ва дискрет логарифмлаш масаласи мураккаблиги асосида яратилган носимметрик шифрлаш алгоритмининг электрон рақамли имзо протоколига тадбиқи Ахмадалиев Ш.Ш, Сиддиқов И. М, Хасанов Х. М	343
75	Тасвирий санъат дарсларида ўқувчилар ижодий қобилиятини ўстиришнинг зарурияти Жумабоев Н.П	349
76	Инглиз тилида ёзиш техникаси ва ёзма нутқни ўргатиш.	353

	Ишонкулов Ш. У	
77	Malakali rahbar kadrlar shakllantirishdagi psixologik yondoshuvlar. Sirojiddinova F.X	359
78	Маънавият тарғиботчиси фаолиятида диалог ва унинг нутқ одобига доир хусусиятлари Ахмедова И.Ш	362
79	5-6-синф ўқувчиларини математика ўқитиш жараёнида мантикий компетентлигини шакллантириш Кодиров К , Нишонбоев А, Кодирова Х	368
80	Педагогик фаолиятдаги касбий деформация хусусиятлари Абдусамиев Д. А	372
81	Олий таълим тизимида информатика фанини ўқитишнинг фалсафий-педагогик жиҳатлари Полвонов А. Қ	376
82	Ўқувчиларни ностандарт математик масалаларни ечишга ўргатишнинг методик тамойиллари Содиков У.Ж	382
83	Мотивы учебной деятельности в современных условиях Казакбаева С. И	386
84	Бўлажак менеджерларни бошқарув маданиятини ривожлантиришнинг муҳим сифатлари Умарова Г.Ш	390
85	Pedagog hodimlar uchun shaxsda milliy xususiyatlarni rivojlantirish yuzasidan ko'rsatmalar Nishanova Z.T	393
86	Ахборот –ўсмир шахси шаклланишига ижтимоий психологик таъсир воситаси сифатида Сулейманова. Т. Г.....	397
87	Оилада фарзанд тарбияси механизмлари ва тактикаси Нишонов М.С, Туманов У.Ф	403
88	Музейная педагогика: образовательная сущность и содержание Ходжаев Б. Х	408
89	Математикани ўқитиш жараёнида талабани эвристик ўқув-билиш фаолиятини ривожлантириш Ботирова Н.Ж	415
90	Tasviriy san'at darslarini boshqa o'quv fanlari bilan bog'lanishi. Badirdinov D.Sh	419
91	Fizika kursida tovush hodisalarini fanlararo o'qitish Alijanov D A	422
92	Ўзбекистон олий таълим муассасаларида кредит-модуль тизимида ўқиш асослари Дадамирзаев F, Дадамирзаев М. F	426
93	Improving speaking skills of learners at kindergarten Eshboeva D. A	432
94	The basics of teaching phonetics of english at primary school	

	Khasanova D K	436
95	Касбий йўналтирилган ўқитиш технологияси бўлажак мутахассисда картографик компетентликни шакллантиришнинг воситаси Зухуров Й.Т	440
96	Техника олий таълим муассасаларида математика фанини ўқитишда ахборот коммуникацияларидан фойдаланиш методи Адилов Б.Б	445
97	Инглиз тили иқтисодий дискурси терминларининг тарихий тараққиёт босқичлари. Сайфутдинова М	450
98	Optimal conditions for the implementation of the principle of individualisation Alikulova D. M	457
99	“6-7 синф мактаб ўқувчиларида куч сифатини тарбиялаш усуллари” Хасонова Ш.Р., Аҳмедов Ғ.Ғ.	462
	ТИББИЁТ ФАНЛАРИ	
	14.00.00	
	МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ	
	MEDICAL SCIENCES	
100	Пигментная дистрофия сетчатки Усманова Т.Ж., Икрамов А.Ф., Жалолитдинов Д.Л., Сулайманов У.А.	476
	СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
	22.00.00	
	СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ	
	SOCIOLOGICAL SCIENCES	
101	Некоторые вопросы тенденций развития физического воспитания в узбекистане Мадаминов Б.Ш.....	482